

HERALDIČKA GRAĐA KAO IZVOR ZA POVIJEST ŽENA

Svrha je ovog rada da iz mnoštva tradicionalnih heraldičkih pravila izdvoji i prokomentira ona koja su se primjenjivala za heraldičku identifikaciju žena, razmatrajući pritom rodne osobine primarne heraldičke građe – grbova, grbovnica i rodoslovlja. Iako svaki od spomenutih heraldičkih izvora na osebujuć način svjedoči o statusu plemkinja unutar feudalnog, ali velikim dijelom i post-feudalnog društva na području povijesnih hrvatskih zemalja, među njima postoje značajne razlike s obzirom na važnost i mogućnosti primjene u složenim istraživanjima ženske povijesti. Zbog toga su u zaključku naglašeni izuzetni potencijali rodoslovlja i genealoških studija, posebice za povijesne i interdisciplinarne studije roda.

Uvod: Osnovne karakteristike heraldičke građe

Pojam heraldičke građe obuhvaća raznovrsne primjerke pokretnog ili nepokretnog kulturno-povijesnog naslijeđa čiju kvalitetu određuje prisutnost (prikaz, ilustracija) heraldičkog znakovlja – bilo kao osnovnog konstitutivnog elementa nekog umjetničkog predmeta, bilo kao elementa osobne identifikacije unutar određenog tekstualnog zapisa, ili pisanog (arhivskog) dokumenta, značajnog dekorativnog detalja na građevini, likovnom djelu, proizvodu umjetničkog obrta i slično. Stoga on obuhvaća najrazličitije primjerke povijesno-umjetničke baštine – arhivskog, muzejskog i bibliotečnog karaktera, spomeničkog, arheološkog i graditeljskog tipa. Pritom, ipak, kategoriju primarne heraldičke građe čini tek manji dio spomenutih predmeta, u koje se nedvojbeno mogu ubrojiti sve vrste **grbova** (ilustrativnih simboličnih potpisa različitih povijesnih subjekata) i **grbovnica** (vladarskih povelja koje svojim nositeljima potvrđuju određenu povlasticu, privilegirani status ili materijalni beneficij kao i tome odgovarajući grb), te većina plemićkih **rodoslovlja** (kronološko-shematskih

ilustrativnih pregleda srodničkih odnosa samo po muškoj liniji ili prema obje linije supružnika, predočenih u obliku stabla predaka, stabla potomaka ili stabla svojte).

Iako se ponešto razlikuju svojim sadržajem, strukturom i funkcijom, spomenute kategorije heraldičke građe pokazuju više zajedničkih osobina. Prije svega, svaka je od njih strukturirana u skladu sa specijaliziranim, vrlo zatvorenim i nepromjenjivim heraldičkim pravilima. Zbog toga se u vanjskom izgledu svakog grba, a napose i u formi svakog pojedinog heraldičkog predmeta, može vidjeti trajni utjecaj srednjovjekovnih stilskih oblika,¹ a u njihovu unutrašnjem sadržaju kontinuitet srednjovjekovnih vrijednosti i svjetonazora, posebice prisutnih u izboru i tumačenju heraldičkih simbola. Njihova je zajednička funkcija uvijek bila i ostala ista: da identificiraju osobnost, ali jednako tako i društveni status, ulogu i značenje te povijesno podrijetlo svojih nositelja ili vlasnika – a to su mogli biti pojedinci jednako tako kao i grupe, institucije ili društvene zajednice širih razmjera.

Činjenicu da su pravila o podjeli plemićkog statusa i grba te o kreiranju, isticanju i promjenama grbovnih simbola izuzetno precizna i da neznatno variraju od srednjega vijeka nadalje ipak treba uzeti s određenom rezervom. Naime, s obzirom na različite varijante uvjeta života, temeljnih svjetonazora i važećih estetskih kriterija tijekom stoljeća, njihove su modifikacije ipak vidljive no tek u manje bitnim detaljima vanjskog izgleda grbova i povelja o njihovoj podjeli. Pritom su najmanje podlijegale promjenama one heraldičke komponente koje pokazuju status i moć heraldičkih posjednika – nositelja grbova u okvirima važeće društvene hijerarhije.

I konačno, zahvaljujući univerzalnosti i višestoljetnom kontinuitetu društvenih normi na kojima počiva, sveukupna heraldička baština i danas čini obiman spomenički fundus kojega odlikuje izuzetno atraktivan, originalan i unikatan spoj ilustrativnosti i dokumentarnosti u komuniciranju povijesnih činjenica. U tom je smislu ona također vrlo vrijedan izvor i za proučavanje društvenog značaja i uloge žena u pojedinim fazama prošlosti. Imajući u vidu tu činjenicu, ovom bismo prilikom naznačili nekoliko tradicionalnih principa grboslovlja koji se odnose na žene i svjedoče o specifičnostima statusa plemkinja unutar feudalnog, ali dobrim dijelom i postfeudalnog društva na području zapadnoeuropskih država te, posebice, na teritoriju povijesnih hrvatskih kraljevina.

---

¹ Tako je, na primjer, grb uvijek sastavljen od štita, kacige i plašteva, rječnik njegova blazoniranja ili opisa gotovo je unificiran i nepromijenjen tijekom stoljeća, kao i način sastavljanja grbovnica i rodoslovlja. (vidi u: B. Zmajić, *Heraldika*, Zagreb 1996.)

Osobine grbovnica u kontekstu ženske povijesti

Slično grbovima, i praksa sastavljanja grbovnica te plemićkih ili grbovnih listova i privilegija također ima svoju formu, pravila, shemu i ustaljeni vokabular. Od najranijih je vremena spadala u nadležnost herolda, odnosno heraldičkih ureda, redovito smještenih pri dvorovima vladara ili utjecajnijih vlastelinskih obitelji koje su na svojim posjedima uživale pravo gotovo neograničene vlasti. Zahvaljujući sačuvanim i dobro organiziranim heraldičkim arhivima, novija zapadnoeuropska heraldička literatura spominje primjere grbovnica iz polovice 18. stoljeća u kojima su engleski heroldi počeli decidirano navoditi svoje ovlasti na podjelu grbova i grbovnih ukrasa “uglednim muškarcima” među koje su ubrajali odvjetnike, liječnike i svećenike, dvorjanike velikaša te visoke kraljevske činovnike i dvorjanike i slično. Do toga se vremena, naime, niti u vrlo bogatoj i nadasve razvijenoj engleskoj heraldičkoj praksi nije isticala navedena fraza koja je jasno specificirala potencijalne nositelje grbova, isključujući na taj način

Grbovnica podijeljena Henryju S. Suttonu Bonningtonu i njegovoj ženi Anne Bradshaw u 16. st. (ilustracija iz: Woodcock, T.; Robinskon, J. M. 1990, sl. 8)

svakoga tko se ne bi uklapao u navedenu kategoriju. Međutim, citiranoj formulaciji na određeni način proturiječe mnogi sačuvani primjeri grbovnica koji među svoje nositelje također ubrajaju ugledne, znamenite ili istaknute žene, kao i brojne grbovnice podijeljene korporacijama i cehovima.² U skladu s time, valja spomenuti povelju iz 16. stoljeća s potvrdom grba i grbovnog nakita Henryju S. Suttonu Bonningtonu i njegovoj ženi Anne Bradshaw, kao rani relevantan primjer ravnopravnog tretmana bračnih supružnika u formulacijama njihove zajedničke grbovne povlastice.

Od engleske se heraldike u to doba tek ponešto razlikovala heraldička praksa u Francuskoj, budući da je ondje vladar još tijekom 18. stoljeća kao apsolutni neprikosnoveni autoritet bio jedina ovlaštena osoba za podjelu grbovnih privilegija, dok se glavni herold mogao eventualno baviti dizajniranjem grbova. Heraldičko je pravo – od načina selekcije nositelja grbovnih privilegija do načina realizacija pojedinih heraldičkih normi – i u ostalim zemljama Europe ovisilo o konkretnim elementima društvenoga života i političkog poretka: o stupnju njegove socijalne pokretljivosti, političkog liberalizma, pa čak i o razini razvijenosti dominantnih ekonomskih institucija.³

Nije stoga neobično da ni u tradiciji Habsburške monarhije, kojoj je pripadala i većina hrvatskih zemalja, u heraldičkoj i historiografskoj literaturi još uvijek nije prepoznata grbovnica koja bi mogla potvrditi podjelu grba nekoj ženi. Naprotiv – do sada poznati nositelji ili dobitnici grbovnica uvijek su i jedino bili muški članovi zajednice, obitelji ili grupe, unatoč činjenici da su grbove u svakodnevnom životu u pravilu koristili predstavnici obaju spolova, osobito onda kada su pripadali feudalnom staležu. S obzirom na to, grbovnice se mogu u principu smatrati izvorima sekundarnog značaja za proučavanje povijesti žena i na hrvatskim prostorima.

Upravo su zbog toga tim više zanimljivi primjerci naših plemićkih povelja 18. i 19. stoljeća u kojima se uz sinove-nasljednike decidirano navode i supruge i(li) kćeri njihovih nositelja (vlasnika) kao osobe na koje se automatski prenose neke od nasljednih privilegija – plemićki status, naslov i grb. Indikativna je u tom smislu grbovnica cara Karla VI. Habsburga iz 1737. godine kojom potvrđuje plemićki status i grb svim muškim i ženskim potomcima Johanna von Kawanagha.⁴ Slično je tome, na primjer, car Franjo II(I) Habsburg podijelio 1793. plemstvo i grb sucu Požeške županije Matiji Pejčiću, njegovim sinovima Ignacu i Marku ali i kćerima Mariji-Josipi i Katarini,⁵ dok je Franjo Josip grbovnicom iz 1897. podijelio plemstvo i grb satniku Dragutinu Weingärtneru i njegovoj supruzi Tereziji rođ. Schwarz, kao i njihovoj djeci – sinovima Dragutinu i Robertu i kćerima Tereziji i Albini.⁶

---

2 O tome svjedoče i tekstovi herolda od Gartera i Noroja, Clarenceuxa, objavljeni 1968. pod naslovom "Miscellaneous Enrolments" / Različiti pristupi (T. Woodcock – J. M. Robinson, *The Oxford Guide to Heraldry*, Oxford University Press, Oxford – New York – Melbourne – Toronto 1990., str. 36), kao i primjerci nekih grbovnica (isto, 47-49.)

3 T. Woodcock – J. M. Robinson, n. dj., str. 49.

4 HPM/PMH 34422.

5 HPM 26900

6 HPM 33143

bündene gelbe Kern-Purb, Ältermast

solch. Ritterliches Wappen und Kleinod

in der Mitte dieses Unseres Königl. Diplomatis gemahlet, und mit Farben eigentlich entworfen ist.

Bestätigen und bestätigen Ihme Johann von Kawanagh allen seinen Ebl. lichen Descendenten Mann und Weib lichen Geschlechts das vorbeschriebene Ritterliche Wappen und Kleinod nebst Erhebung Ihrer in den Älten Ritter stand deren recht Edigeborenen Ritter mässigen Edleuten und Lebens Thuniers Genossen.

Bewilligen, gönnen, und lassen Ihnen zu, das sie hinführo nebst solchanem Wappen und Prædicat sich auch der

Grbovnica Johannu Kawanaghu i njegovim potomcima oba spola (HPM/PMH 34420)

I konačno, brojni primjeri kraljevskih grbovnica podijeljenih članovima Turopoljske plemićke općine tijekom 17-18. stoljeća također svjedoče u korist činjenici da su njihovi pripadnici često dobivali plemićke i grbovne privilegije za sebe kao i za ženske, a ne samo i isključivo za muške članove svojih obitelji.⁷ Tek su se u novije vrijeme, s intenzivnijim razvojem građanskih institucija i njima analognog društvenog porijekla, grbovi (a teoretski i grbovnice) mogli podijeliti određenim organizacijama ili ustanovama čije su članstvo djelomično ili čak u većini činile žene.⁸ Konačno se, raspadom Austro-Ugarske monarhije, od 1918. nadalje, na području hrvatskih povijesnih zemalja potpuno ugasila višestoljetna praksa podjele grbovnih listova s potvrdom pripadajućih povlastica.

No, to nije bio slučaj u mnogim zemljama zapadne Europe – posebice u Engleskoj, Škotskoj, Irskoj i onim državama koje su zadržale tradicionalni monarhijski oblik uprave – u kojima se heraldičko pravo i dalje postupno razvijalo u skladu s potrebama modernog vremena i suvremenog života. Pritom je svoje osnovne principe prilagođavalo, koliko je to bilo nužno, aktualnim socijalnim promjenama, prihvaćajući ih kao relevantne činjenice. Jedna od takvih neizbježnih činjenica bila je i potreba uvažavanja žene kao ravnopravnog heraldičkog subjekta – praksa koja se

⁷ Vidi katalog Muzeja Turopolja iz Velike Gorice: V. Huzjak, Grbovnice turopoljskih plemenitaša, Velika Gorica 1996.

⁸ Jedan takav primjer predstavlja ženska katolička udruga "Kćeri Presvetog Srca Isusova" osnovana u Trstu krajem 19. stoljeća iz koje se kasnije i na hrvatskom području razvila redovnička zajednica koja je koristila svoj grbovni znak. (Zahvaljujem B. Pristeru i N. Labusu što su me upozorili na postojanje ove redovničke zajednice i njihova grba.)

pokazala bitnim aspektom “strategije preživljavanja” aktualne i aktivne heraldike u njezinim različitim segmentima sve do današnjih dana. Djelomično i zbog toga suvremeni autori relevantnog heraldičkog priručnika, T. Woodcock i J. M. Robinson, zaključuju poglavlje o engleskim grbovnicama tvrdnjom da su one “jedna od bitnih ali neistraženih tema engleske društvene povijesti posljednja 4 stoljeća te zbog toga zaslužuju mnogo složenija daljnja istraživanja”.⁹

Heraldičko razlikovanje žena na primjeru grbova

Stavu o neminovnoj potrebi ponovnog čitanja i tumačenja sa stajališta ženske povijesti već poznatih heraldičkih izvora na svojevrsan način proturječi mišljenje renomiranog historičara i teoretičara heraldičkoga prava starije generacije, A. C. Fox-Davies. On, naime, u svom *Kompletnom vodiču kroz grboslovlje* prije svega konstatira dobro poznatu činjenicu da je grbovni status žena tijekom prošlosti u načelu ostao vrlo slabo definiran s obzirom na ostale kategorije potencijalnih nositelja grbova, ne ulazeći u razmatranje uzroka takvom stanju. Iz toga izvodi zaključak o inferiornom položaju žene kao mogućeg heraldičkog subjekta, posebice ističući tezu o heraldičkoj inferiornosti udate žene. Svoje kratko razmatranje na temu ženskog grboslovlja završava primjerima iz zapadnoeuropske heraldičke prakse koji potvrđuju njegove tvrdnje.¹⁰ Međutim, kada bi dosljedni istraživač heraldike roda/spola sustavno pratio tijekom Fox-Daviesova razmišljanja, bio bi u mogućnosti postaviti još niz daljnjih zaključaka o istom problemu. Jedan od prvih u tom nizu vodio bi do spoznaje o nemogućnosti jasnog razlikovanja specifičnih, pravno-definiranih, individualiziranih “ženskih” grbova u europskoj tradicionalnoj heraldičkoj praksi, već eventualno grbova u kojima su *žene manje ili više vidljive* u obiteljskom kontekstu – kao kćeri, supruge, ili majke. U skladu s time, a u svrhu međusobnog generacijskog i statusnog razlikovanja potomaka obaju spolova u okviru obitelji, u heraldici pojedinih zemalja (ili, bolje rečeno pojedinih kulturnih sredina) primjenjivana su određena pravila koja su (između ostaloga) propisivala izgled i “ženskih” grbova (tj. grbova kćeri, supruge ili udovica), kao i pravila koja su regulirala uporabu heraldičkih simbola oca i majke u grbovima njihovih nasljednika.

Prvo od njih i, ujedno, jedno od osnovnih heraldičkih pravila, propisuje kriterije za uporabu heraldičkih simbola od strane ženske djece u obitelji, odnosno određuje izgled grbova koji koriste kćeri prije udaje. Ovo pravilo, prije svega, indirektno dopušta neudatoj ženi da koristi rođenjem nasljeđeni obiteljski grb koji se (u tom slučaju) sastojao samo od očeva grbovnog znakovlja smještenog u *romboidnom štitu* – ali obavezno bez grbovnog

---

9 T. Woodcock – J. M. Robinson, n. dj., str. 49

10 A. C. Fox-Davies, *The Wordsworth compile guide to heraldry*, London 1996., str. 572-579

nakita, kacige ili plašta.¹¹ Izuzetno je ženama višeg plemićkog ranga bilo dopušteno da od svojih očeva preuzmu i naslijeđene statusne znakove i simbole kao što su, npr., barunske i grofovske krune. Za razliku od muške djece koja su mogla prema utvrđenim pravilima modificirati obiteljski grb kako bi naznačila međusobnu razliku u starosti, sestre su uvijek bile jednakog ranga pa ih nije bilo moguće heraldički razlikovati prema dobi.

Druga se skupina pravila odnosi na definiranje grbova udatih žena i direktno se oslanja na pravila o *slaganju (ili diobi) grbova*. Ovaj je postupak u heraldici općenito diktirao precizan poredak različitih grbovnih elemenata koji obilježavaju podrijetlo, status, individualne osobine, ali i društveno značenje te ženidbene veze i međusobne srodničke odnose unutar članova neke obitelji. Budući da su se postupno razvila iz prakse sastavljanja grbova tijekom razdoblja od 13-15. stoljeća pravila *slaganja (diobe) grbova* prvi su puta zapisali tek heroldi u 16. stoljeću.¹² Sudeći prema prvim knjigama heraldičkih pravila, u većini se slučajeva *slaganje (ili dioba) grba* provodila kombinacijom dvaju ili više grbova i to na sljedeće načine:

(a) *polovljenjem* – kao najstarijim oblikom kombiniranja dvaju ili više grbova u kojemu se grbovni elementi bračnih partnera spajaju tako da se muževljev i ženin grb najprije raskole, a potom se (heraldički) desna polovica prvoga (muževljevog) pridruži (heraldički) lijevoj polovici potonjega (ženinog); pritom nisu cjeloviti grbovni simboli ucrtani u desnu, odnosno lijevu polovicu raskoljenog štita, već upravo oni njihovi oblici koji se dobiju postupkom polovljenja, zbog čega su novonastali grbovi znali biti nečitljivi pa je i postupak njihove tvorbe relativno brzo izašao iz praktične uporabe;¹³

(b) *umetanjem* cjelovitih grbovnih simbola iz muževljevog grba u (heraldički) desno, a iz ženinoga grba u lijevo polje novog raskoljenog štita – nastaju “ženski” grbovi od 15. stoljeća nadalje, u vrijeme kada su supružnici legalno smatrani *jednom osobom*, tako da se svakom muškarcu – potencijalnom nositelju grba dopuštalo da u raskoljeni štit vlastitoga grba umetne grbovne simbole svoje žene i to još za života njezina oca, ali bez nakita, kacige i plašteva¹⁴ – pri čemu se muževljev grb *uvijek* smještao na (heraldički) desnu, a ženin na (heraldički) lijevu stranu raskoljenog štita;

(c) *pretenzionim grbom* koji nastaje umetanjem ženinih grbovnih simbola u *srce štita* muževljevog grba, pri čemu je grb u cijelosti mogao koristiti i muž pod uvjetom

11 Neženje su, za razliku od neudatih žena, u svojim grbovima mogli upotrebljavati nakit, kacige i plašteve. (T. Woodcock – J. M. Robinson, n. dj., str. 118)

12 Jedan od osnovnih udžbenika Heraldičke gimnazije (*College of Arms*) koji se odnosi na slaganje (ili diobu) grbova jest rukopis br. L.15, autora Roberta Cookea, Clarenceux pod nazivom “Rules for the dewe quartering of Armes” (T. Woodcock – J. M. Robinson, n. dj., str. 118)

13 Posljednji je primjer kreiranja bračnoga grba postupkom polovljenja zabilježen krajem 13. stoljeća, a već od početka 14. stoljeća javljaju se ženski grbovi raskoljenog štita s cjelovitim grbovnim simbolima na obje njegove strane. (T. Woodcock – J. M. Robinson, n. dj., str. 118)

14 Ipak, ta je odredba vrijedila samo u vrijeme mira, jer isticanje ženina grba u ratnim pohodima nije bilo umjesno budući da je njezinu obitelj tada predstavljao otac ili brat. (T. Woodcock – J. M. Robinson, n. dj., str. 123)

da u obitelji njegove supruge više nije bilo niti jednog direktnog muškog potomka (koji bi se imao pravo predstavljati identičnim heraldičkim “potpisom”); zbog toga se takav grb koji ujedno pokazuje pretenziju muža da predstavlja ženinu obitelj naziva još i *grbom prisvajanja* ili *pretenzije* (*pretenzionim* grbom).¹⁵

Treća se skupina heraldičkih pravila vezanih uz grbove žena ponešto razlikuje od prethodnih odredbi, a odnosi se na slaganje grbova žena koje su po rođenju pripadale velikaškom staležu. Naime, velikašica je izuzetno imala pravo koristiti svoj djevojački (tj. očev) grb i nakon udaje, smješten unutar romboidnog štita (baš kao da je neudana), uz koji su također mogli stajati grbovni čuvari. Međutim, njoj je također bilo dozvoljeno svoj grb kombinirati s muževljevim, uz uporabu *posebnog štita*, i to na dva različita načina: (a) ako je bila *heraldička nasljednica* tako da se simboli njezina grba smjeste u srce štita muževljeva grba (kao *pretenzioni grb*), iznad kojega je trebala stajati kruna s oznakom njezina velikaškog statusa, (b) ako nije bila *nasljednica grba* uporabom *dvojnoga grba*, tj. dvaju zasebnih štitova smještenih jedan do drugoga, ali tako da se muževljev grb obavezno nalazi (heraldički) s desna njezinome. Analogno tome, velikašica udana za velikaša mogla je u cijelosti zadržati vlastiti grb ili je mogla s (heraldički) desne strane svoga (tj. očeva) grba pridružiti štit s grbom muža te oba natkriti statusnom krunom.

Četvrto pravilo regulira način sastavljanja ženskoga grba kada on sadrži ili bi trebao sadržavati orden kao sastavni element. Ono prije svega zabranjuje umetanje ženinih vlastitih grbovnih simbola uz simbole iz muževljeva grba u zajednički raskoljeni štit u slučaju kada muž pripada nekom od viteških redova koji su svoje grbove okružili vrpčama ili lancima tih redova – kao što je npr. Red Podvezice, Kupelji, Sv. Patrika, Čička ili Red kraljice Viktorije i sl. Od toga su pravila, ipak, ponovno bile izuzete predstavnice visokoga plemstva, kao i one plemkinje nižega ranga kojima je bilo izričito dozvoljeno da svoj grb okruže vrpcom/lancem istoga reda. U protivnom, ženin se grb smještao u drugi zaseban štit postavljen (heraldički) lijevo od muževa pa, ukoliko su se u sastavu grbova još nalazili i čuvari, dozvoljavalo se da svaki čuvar pridržava po jedan štit.

Peta se grupa pravila odnosi na grbove udovica. Ova je kategorija žena nakon muževljeve smrti morala ponovno uzeti grbovni štit romboidna oblika kako bi pokazala svoj status neudate žene. Međutim, za razliku od djevojačkog romboidnog grba, udovičin je grb uz heraldičke simbole njezina oca sadržavao i muževljeve heraldičke simbole razmještene prema važećim (već spomenutim) pravilima: *umetanjem* muževa grba u desno a očeva grba u lijevo polje raskoljenog štita, ili umetnutim srcem štita s očevim grbom u sredinu muževljeva grba (za *nasljednice grba*). Udovica velikaša mogla je pritom iznad romboidnog štita postaviti krunu velikaškog ranga, ali bez nakita, kacige i plašteva muževljevog grba. Analogno tome, dvostruka je (ili višestruka) udovica

---

15 Stariji heraldički rukopisi, međutim, tvrde da se pravo muža na pretenzioni grb supruge moglo realizirati samo onda ako je u njihovom braku bilo potomaka (T. Woodcock – J. M. Robinson, n. dj., str. 123)

mogla, prema istim pravilima koja su vrijedila za udovca, heraldički zabilježiti identitet svakog pojedinog pokojnog supružnika, s jedinom razlikom da je *uvijek* morala koristiti *romboidan štit*. Pritom je osnovno pravilo nalagalo da se svaki brak naznači *posebnim* štitom (u ovom slučaju romboidna oblika) raskoljenim grbovnim elementima pokojnog supružnika s (heraldički) desne, a vlastitim (očevim) grbovnim simbolima s lijeve strane. Međutim, suprotno pravilima, u praksi su bile poznate i druge heraldičke varijante za isti slučaj, kao npr.: (a) *umetanje* grbova svih pokojnih muževa u desno polje raskoljenog štita podijeljeno razmjerno broju brakova, ili (b) *umetanje* unutar trostruko raskoljenog štita grbovnih simbola prvoga muža s desna, a drugoga muža s lijeva od svoga (odnosno očeva) grba koji je, u tom slučaju, stajao između njih.

I na kraju, korisno je ovom prilikom spomenuti i šestu skupinu heraldičkih pravila koji se, doduše, indirektno bave grbovima žena budući da vrlo često koriste ili kombiniraju heraldičke elemente ženskih članova obitelji za kreiranje novog grbovnog znaka. Radi se o pravilima *stapanja* (*spajanja*) *grbova*, metodi kreiranja grbova koja potječe iz najranijih srednjovjekovnih faza heraldičke prakse. Glavna je svrha ovoga postupka bila postići međusobno *heraldičko razlikovanje* između braće kao najbližih srodnika u obitelji i ujedno zakonitih nasljednika identičnoga obiteljskog grba. Prema pravilu o stapanju grbova, na primjer, bilo je dozvoljeno mlađem sinu da prije ženidbe, odnosno utemeljenja vlastite obiteljske grane, ponešto promijeni u tradicionalnom obiteljskom grbu kojega nasljeđuje po ocu i to na taj način da njegovim heraldičkim elementima pridruži detalj iz *majčina* grba. Tako su nastajale više ili manje nove, no svakako modificirane heraldičke varijante sastavljene od grbovnih elemenata obaju roditelja, s ciljem međusobnog razlikovanja njihovih zajedničkih muških potomaka.¹⁶

Jedan od vrlo često primjenjivanih načina spajanja roditeljskih grbova bila je tehnika *kvadriranja* (*četvorenja*) štita. Ova se metoda osobito rabila u slučaju kada se pojavio jedan član obitelji (kao potencijalni nositelj kvadriranog grba) koji je istovremeno i po očevoj i po majčinoj liniji postao legitimni potomak, odnosno glavni ili jedini nastavljatelj obiju obiteljskih grana. U tom je slučaju, dakle, njegova majka smatrana *nasljednicom grba*, što znači da joj je pripalo puno pravo na uporabu obiteljskog/očeva grba budući da nije imala najužih muških srodnika (tj. vlastite braće ili njihovih potomaka) na koje bi to pravo automatski prešlo prema zakonima nasljeđivanja.¹⁷ Pri slaganju grba četvorenjem obiteljskih grbova obaju roditelja, pravilo nalaže da se grbovni simboli očeva grba uvijek stavljaju u prvo (i eventualno četvrto) polje četvorenog štita. Međutim, tzv. *kvadrirani grb* ako pripada predstavniku neke izuzetno stare velikaške obitelji s vrlo bogatim obiteljskim vezama može imati i mnogo više polja u štitu. Svako je od njih predstavljalo simboličnu identifikaciju jedne od *grbovnih nasljednica* koja je svojim brakom s članom date obitelji postala dijelom njezine povijesti.¹⁸

¹⁶ T. Woodcock – J. M. Robinson, n. dj., str. 118

¹⁷ Slično tome, u obitelji koja nema sina već dvije ili više kćeri svaka se od sestara tretira kao potpuno ravnopravna sunasljednica očinskoga grba. (T. Woodcock – J. M. Robinson, n. dj., str. 125, 128)

¹⁸ T. Woodcock – J. M. Robinson, n. dj., str. 125, 128.

Unatoč činjenici da smo za ovu priliku iz velike mase heraldičkih pravila izdvojili navedene kategorije, s namjerom da pokažemo kako su žene i u heraldici tretirane različito od muških članova obitelji, ipak se ne može reći da su ta pravila korištena uvijek, isključivo i samo za kreiranje grbova žena. Naprotiv, većina opisanih pravila koja su rabili heroldi za sastavljanje ženskih grbova vrijedila su, također i prije svega, za heraldičko identificiranje marginaliziranih kategorija potencijalnih grbo-nositelja: vanbračne i usvojene djece, mlađih sinova u obitelji, kao i onih muških članova obitelji koji nisu imali sreću nositi atribut heraldičkih nasljednika. Osobitost je navedenih pravila, dakle, u tome što su ona, između ostaloga, mogla biti i najčešće jesu bila primijenjena i prilikom kreiranja ženskih grbova. Zbog toga nam na sasvim poseban način vrlo dobro ilustriraju ranije spomenutu Fox-Daviesovu tezu o inferiornom statusu žene u tradicionalnoj heraldičkoj praksi.

Veza genealoških istraživanja i povijesti žena

Već i prema spomenutim heraldičkim pravilima može se lako zaključiti da je veza između načina kreiranja grbova pojedinih članova obitelji i bilježenja njihove obiteljske prošlosti bila višeznačna i neraskidiva. Međutim, rodoslovne su table po svojoj suštini i konstituciji mnogo teže nego grbovnice, pa čak i heraldička pravila o isticanju grba, mogla prešutjeti ili potpuno ignorirati ženski dio populacije iz svoga sadržaja. Zbog toga su upravo rodoslovlja, možda najviše od svih povijesnih izvora, a svakako više od bilo koje druge heraldičke građe, ukazala na neospornu prisutnost i aktivno učešće žena u relevantnim povijesnim pojavama i procesima. Rodoslovna stabla, promatrajući jednako oba spola u okviru obiteljske prošlosti, u većini se slučajeva međusobno razlikuju tek prema obimu podataka koje daju o slijedu generacija unutar neke obitelji ili roda, odnosno prema načinu na koji su ti podaci strukturirani:

Stablo predaka u pravilu ravnomjerno prati direktne pretke (tj. samo roditelje, pa njihove roditelje, roditelje njihovih roditelja itd.) određene osobe po očevoj i majčinoj liniji u neograničenom broju generacija.

Stablo potomaka polazi najčešće od jednog bračnog para te, u pravilu, prati njihove muške i ženske potomke sve dok oni kontinuirano održavaju pojedine obiteljske grane. Jedna se njegova podvarijanta naziva *stablom roda* i to stoga što bilježi isključivo podatke o *muškim* potomcima – nastavljačima roda iz određene obitelji.

Stablo svojte najsloženije je i najopsežnije rodoslovlje. Ono uključuje podatke o svim, muškim i ženskim članovima neke obitelji ili roda kroz više generacija, tako da bilježi podrijetlo i onih osoba koje su ženidbenim vezama postale njezinim sastavnim dijelom (svojta).¹⁹

---

¹⁹ V. Brajković, *Grbovi, grbovnice, rodoslovlja*, Zagreb 1995.; D. Peić Čaldarović, *Grbovi, grbovnice, rodoslovlja*, Koprivnica 1996.

U najnovije su vrijeme genealoške studije značajno proširile teorijsko-metodološku osnovicu svojih istraživanja. Osim povijesne analize arhivskih izvora, kao i ostalih najrazličitijih materijalnih ostataka kulture iz kojih iščitavaju osnovne povijesne činjenice o prošlosti neke obitelji, one su ozbiljno počele uvažavati aktualne spoznaje i drugih znanstvenih disciplina – medicine, biologije, genetike, psihologije. Tako se na osnovama genetičke medicine i mikrobiologije – s teorijom gena i genoma, po kojoj se svaka osoba rađa s podjednakim omjerom naslijeđenih osobina ili predispozicija po očevoj, kao i po majčinoj liniji – razvija *genetička genealogija*. Na osnovama psihoanalitičkih teorija koje argumentiraju tezu da je velik dio podsvjesnih znanja (spoznaja, osjećaja, reakcija) svakog pojedinaca preko roditelja naslijeđen od prethodnih generacija krvnih srodnika, a prenosi se prvenstveno po majčinoj liniji, nastala je *psiho-genealogija*, dok pojedini istraživači rodoslovlja vođeni posebnim pragmatičnim razlozima nastoje utvrditi *forenzičnu genealogiju* kao doprinos pronađenju pravih i zakonitih nasljednika u spornim slučajevima.²⁰

Prema tome, kada bismo čak i zanemarili ono povijesno iskustvo koje je već i ranije u više navrata ukazalo na činjenicu da je upravo obitelj takvo područje života iz kojega se žena nikada niti po kojoj osnovi ne može isključiti, potonji interdisciplinarni pristupi genealoškim studijama definitivno bi aktualizirali ovu tvrdnju. Oni, ujedno, neoborivo argumentiraju potrebu ravnopravnog tretmana muških i ženskih članova obitelji u budućim povijesno-genealoškim istraživanjima, kao i u kontekstu složenih okolnosti porodičnih veza i događanja.

Zaključak: Utjecaj heraldičke građe na povijesna istraživanja roda

Heraldička je građa po svojim bitnim karakteristikama atraktivan i relevantan, aktualan i mnogoznačan izvor za proučavanje različitih aspekata života, kako u prošlosti tako i u najnovije vrijeme. Posebice je značajna pri proučavanju onih suptilnih područja obiteljskog i privatnog, odnosno osobnog i individualnog doživljavanja društvene zbilje te činjenica vrijednosno-simboličnog značenja kao što su npr. običaji, norme, društvene vrijednosti, mentaliteti i slično. Upravo zbog toga ona je i bogat, nezaobilazan i nadasve sadržajan izvor informacija o povijesti žena. Naime, grbovi – jednako kao i rodoslovlja, ili grbovnice – uz dodatno i precizno isčitavanje mogu pokazati podrijetlo i obiteljsku pripadnost svakog muškog ili ženskog pojedinaca, njihov status unutar obitelji, kao i status njihove obitelji u širem društveno-povijesnom kontekstu. Oni čak mogu dobrom poznavatelju heraldike otkriti konkretne događaje ili vrijednosti koje su taj obiteljski status osigurale, ukazati na

---

²⁰ Opširnije vidi u elektronskom zborniku radova s XXV. Međunarodnog kongresa heraldičkih i genealoških znanosti održanom u Dublinu 2000. godine (npr., članak E. M. O'Duill i dr.).

eventualan polet ili pad broja članstva, ili obiteljskog bogatstva, dešifrirati putove migracija pojedinih članova obitelji i slično.

Heraldička se građa, nadalje, u cjelini može definirati kao ilustrativna ili shematska interpretacija međusobnih veza između članova neke zajednice, ili između različitih društvenih grupa i zajednica na nekom teritoriju. S obzirom na veliku količinu materijalnih i "nematerijalnih" povijesnih informacija koje su sadržane u izgledu i u simboličkim svim vrstama heraldičkih izvora (grbova, grbovnica, rodoslovlja), ona je izuzetno vrijedan izvor informacija o pojedinim osobama i pojavama čak i u slučajevima (i posebice onda) kada o njima ne postoje drugi pouzdani pisani podaci. Pritom su pojedine vrste heraldičkih predmeta višestruko uvjetovane neraskidivim međusobnim vezama i utjecajima. Tako se, na primjer, može reći da je grb preslika genealoških osobina i odnosa unutar obitelji, jer rodoslovne veze bitno utječu na izgled pojedinih grbova. Istovremeno stoji tvrdnja da grbovnice nastaju kao direktna posljedica i genealoških i heraldičkih činjenica, koje potom dalje razvijaju, modificiraju ili usmjeravaju... Zbog svega rečenog, heraldička građa pojedinačno i u cjelini sadrži obilje relevantnih, manje ili više sakrivenih, ali uvijek prisutnih informacija o ženskoj populaciji neke obitelji, roda ili društvene zajednice.

Unatoč činjenici da po prirodi stvari heraldički izvori ne mogu ignorirati ženski dio populacije u društvenom, a posebice obiteljskom životu tijekom povijesti – čvrsta, tradicionalno konzervativna heraldička pravila o podjeljivanju i isticanju grbova gotovo da niti ne pretpostavljaju njihovu posebnost. Zbog toga su žene – posjednice grbova najviše vidljive prije udaje, kao kćeri ili sestre nositelja grbova, ili pak kao njihove udovice. Pritom je potencijalna osobna individualnost udate žene, stjecajem okolnosti i s obzirom na način uporabe heraldičkog znakovlja, gotovo u potpunosti nestala u grbovnoj identifikaciji njezina muža. S obzirom na to, podatke o ženama moguće je naći samo pažljivim čitanjem heraldičkih pravila u kombinaciji s novim, dodatnim tumačenjem već poznatih povijesnih izvora.

Zbog svega toga poseban značaj u heraldičkoj teoriji i praksi, kao i u istraživanju povijesti obitelji, pripada genealoškim studijama koje su i tijekom prošlosti predstavljale važan aspekt u proučavanju povijesti žena. U novije su, pak, vrijeme genealogije postale prostor za interdisciplinarna istraživanja bazirana na metodama povijesnih i pomoćnih povijesnih znanosti, psihologije i psihoanalize te forenzike i genetičke medicine – što je još više naglasilo potrebu ravnopravnog tretmana ženske populacije s muškim dijelom čovječanstva, kako u kreiranju života budućih, tako i u interpretaciji života prošlih generacija. Zbog svega toga možemo sa sigurnošću tvrditi da moderna genealoška istraživanja pripadaju onom znanstvenom području koje može razviti i unaprijediti kompleksne, a posebice povijesno orijentirane, studije roda.

Literatura

- V. Brajković, Grbovi, grbovnice, rodoslovlja., Hrvatski povijesni muzej, Zagreb 1995. (katalog zbirke)
- K. Constantineau, "La femme et l'heraldique: L'application de la Carte canadienne des droits et libertes". Proceedings from the XXV International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences, Dublin (CD) 2000.
- V. A. Duišin, *Zbornik plemstva*, sv. I. Zagreb 1938. (vl. naklada)
- A. C. Fox-Davies, *The Wordsworth complite guide to heraldry*, Wordsworth edition, London 1996.
- V. Huzjak, *Grbovnice turopoljskih plemenitaša*, Muzej Turopolja, Velika Gorica 1996. (katalog zbirke)
- O. Neubecker – J. P. Brooke-Little –R Tobler., *Heraldik*, Battenberg Verlag, Lucern 1990.
- E. M. O'Duill, "The Role of the 21st Century Genealogist in International Probate Research". Proceedings from the XXV International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences, Dublin (CD) 2000.
- D. Peić Čaldarović, *Grbovi, grbovnice, rodoslovlja*, Hrvatski povijesni muzej – Koprivnica i Podravka d.d., Koprivnica 1996.
- Prošlost i baština Vinodola*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb 1988. (katalog izložbe)
- A. Vanderwalle, *Te Wapen!*, Stadsarchief, Brugge 2004. (katalog izložbe)
- T. Woodcock – J. M. Robinson, *The Oxford Guide to Heraldry*, Oxford University Press, Oxford – New York – Melbourne – Toronto 1990.
- B. Zmajčić, *Heraldika*, Golden marketing (reprint), Zagreb 1996.

SUMMARY

Heraldic Heritage As A Source For Women History

Heraldic heritage (consisting of coats of arms, grants of arms and genealogies) represents extremely valuable illustrative source of information on people, institutions, manifestations and events. Its task is especially priceless when there are no other relevant documents about whatever historic topics. Substance of various kinds of heraldic sources identifies persons or institutions providing confirmation of dominant values, ideas and attitudes in particular historical context. According to mentioned qualities, heraldic heritage by its definition

couldn't ignore the existence of gender differences in totality of social life as well as significant role of women in family relations. Regardless of that, conservative heraldic rules about granting and bearing Arms only coincidentally documented gender identity, since women have become visible in heraldic sense mostly before or after marriage - as daughters, sisters and widows of heraldic bearers. That is the reason why the information about female heraldic bearers could be found in heraldic sources only by strict understanding of traditional heraldic rules, or through new interpretation, additional analyses and reciprocal comparison of various heraldic sources. Consistent with that, genealogy has an exceptional importance among heraldic objects, mostly because of its great influence on both - women history and gender studies.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Godina LIX
Zagreb 2006.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LIX, str. 1-338, Zagreb 2006.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Suizdavač

Srednja Europa, d.o.o.

Redakcijski odbor

Slaven Bertoša, Mirjana Gross, Tvrko Jakovina

Ivan Kampuš, Franko Mirošević, Ivica Prlender

Tomislav Raukar, Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa *Historijski zbornik* su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u

Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Objavlivanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH

Grafička priprema i tisak:

Ibis-grafika, IV Ravnice 25, Zagreb